

Προτάσεις για έξοδο του Πανεπιστημίου από την κρίση

Ιωάννινα, 10-3-2012

Κυρίες και Κύριοι συνάδελφοι,

Αναμφίβολα ο προσδιορισμός του αντικειμένου της εισήγησης "Προτάσεις για έξοδο του Πανεπιστημίου από την κρίση", δημιουργεί μια πρόκληση. Τόσο για τους εισηγητές και για όσους την παρακολουθήσουν καθώς και για όσους, ανεξαρτήτως της σημερινής συζήτησης, με σκεπτικισμό βιώνουν τα τεκταινόμενα. Καθότι δε όλα τα μέλη της συνόδου έχουν εκφράσει - σιωπηλά ή δημοσίως - το προβληματισμό τους για τη κρίση του Πανεπιστημίου, εύλογα τεκμαίρεται ότι η πρόκληση αυτή είναι καθολική.

Μια πρώτη διαπίστωση που θα μπορούσε να γίνει αφορά στην ισχυρή θετική συσχέτιση της κρίσης στο Πανεπιστήμιο με την κρίση που διανύει η χώρα μας. Δυνητικά θα μπορούσε να αποδοθεί μερικώς ή ολικώς σε αυτή. Η συνεχώς μειούμενη χρηματοδότηση προς την τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι γραφειοκρατικές αντιλήψεις και πρακτικές του ελληνικού δημοσίου, το γενικευμένο κλίμα αναξιοκρατίας και η συντεταγμένη υποβάθμιση έως και απαξίωση κάθε επιτεύγματος, κάθε προσωπικής προσπάθειας, άριστα δύνανται να τεκμηριώσουν τη σχετική επιχειρηματολογία.

Δεν θα ήταν όμως επωφελές να εμμείνουμε στα επιχειρήματα αυτά. Πρωτίστως, γιατί η κοινωνία περιμένει από το Πανεπιστήμιο να κοιτάζει τα μείζονα και μακρινά, να διαμορφώνει απόψεις και προοπτικές, να οδηγεί τον τόπο. Να επιλύει ως εκ τούτου προβλήματα παρά να κρύβεται πίσω από αυτά. Δεύτερον, διότι γνωρίζουμε την πραγματικότητα. Γνωρίζουμε την προσπάθεια που γίνεται στο Πανεπιστήμιο, τα επιτεύγματα, την χαμηλή αναγνώριση έως και κακοπιστία που έχει η δημόσια κριτική, όμως και ότι μπορούμε να πετύχουμε περισσότερα. Διότι σήμερα είναι η χώρα που χρειάζεται το Πανεπιστήμιο σχεδόν όσο και σε άλλες σκοτεινές εποχές. Και όπως, όταν το διακύβευμα στη χώρα μας ήταν η ίδια η δημοκρατία και το πανεπιστήμιο ανταποκρίθηκε χωρίς να προταχθεί το προσωπικό κόστος, σήμερα, σε διαφορετικές αλλά υπό προϋποθέσεις εξίσου δυσσίωνες συνθήκες, πρέπει να είμαστε εξίσου άξιοι.

Το ίδιο ισχύει και για τα ζητήματα που έχουν προκύψει μετά την ψήφιση του νόμου 4009 για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι ο νόμος, αν και εισάγει θετικά στοιχεία και προσπαθεί να εναρμονίσει τα εν Ελλάδα με διεθνώς αποδεκτές πρακτικές, διακρίνεται και από λαθεμένες επιλογές και προβλήματα εφαρμογής, τα οποία τους τελευταίους μήνες αντιμετωπίζουμε. Δυστυχώς, όπως είχε συμβεί και με το νόμο πλαίσιο και παρά τους ισχυρισμούς περί απλοποίησης του πλαισίου λειτουργίας των πανεπιστημίων, καίριες αποφάσεις παραπέμπονται σε μεταγενέστερο χρόνο μέσω υπουργικών αποφάσεων, των οργανισμών και αναμφίβολα, της νομολογίας που θα προκύψει οριστικοποιώντας το κανονιστικό πλαίσιο μετά από αποφάσεις δικαστηρίων. Ατυχώς, όμως, τούτο δεν περιορίζεται σε θεμελιώδη ζητήματα, όπως π.χ. της συνταγματικότητας του εκλογικού συστήματος για τα συμβούλια, αλλά εκτείνεται σε επιμέρους λειτουργίες του πανεπιστημίου, όπως ενδεικτικά οι διαδικασίες εξελίξεων των μελών ΔΕΠ. Εάν δε λάβουμε υπόψη ότι δεν υφίστανται πλέον κεντρικώς προσδιορισμένες, κοινές διαδικασίες, αλλά κάθε Πανεπιστήμιο έχει την ευελιξία να τις διαφοροποιήσει έστω και περιορισμένα, η χρονική περίοδος που πρόκειται να απαιτηθεί για την σταθεροποίηση του νέου πλαισίου ενδέχεται να είναι ανάλογη αυτής του νόμου πλαισίου.

Είναι επίσης αναμφίβολο ότι ο νόμος χρήζει βελτιώσεων σε ορισμένα ζητήματα, όπως τα περί του κοσμήτορος. Αυτό που είναι μείζονος σημασίας είναι ότι, παρά τους σχετικούς ισχυρισμούς, δεν τεκμηριώνεται με ποιο τρόπο ο νέος νόμος, πρώτον, συντείνει στην αντιμετώπιση βασικών προβλημάτων των Πανεπιστημίων και, δεύτερον, υλοποιεί ή παρεμβαίνει καθοριστικά για την υλοποίηση βασικών, διεθνώς αποδεκτών κατευθύνσεων για την μελλοντική πορεία του Πανεπιστημίου. Θα ανέμενε κανείς κάτι περισσότερο, πιο συγκεκριμένο, επί των δύο αυτών πτυχών, αναφορά επί των οποίων ακολουθεί παρακάτω.

Φτάνοντας στο αναγκαιότητα ανάλυσης της κρίσης και προκειμένου να εισηγηθούμε τις δέουσες για την αντιμετώπιση της προτάσεις, είναι απαραίτητο να τεθούν οι βασικές συνθήκες για την οριοθέτηση μιας τέτοιας εισηγήσης. Αυτές εν συντομία είναι οι εξής:

1. Τα Πανεπιστήμια είναι οργανισμοί των οποίων η αξία διαχέεται πέρα από τα όρια τόσο των εκάστοτε πολιτικών συνθηκών όσο και της τρέχουσας μόνο γενεάς. Αποτελούν θεματοφύλακες της πνευματικής κληρονομιάς. Ανήκουν στην κοινωνία. Εμείς έχουμε τη δυνατότητα να ενισχύσουμε το ρόλο και τη συμβολή τους, ιδιαίτερα στις σημερινές δύσκολες οικονομικά συνθήκες.

2. Για να επιτύχουμε ένα στόχο είναι απαραίτητο αυτός να έχει τεθεί με σαφήνεια. Είναι απαραίτητο να διαμορφώσουμε ένα κοινό όραμα για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας καθότι σήμερα υφίσταται απουσία τόσο κοινού οράματος όσο και συντεταγμένης, πειστικής στρατηγικής για το πως θα πετύχουμε.
3. Στη πορεία αυτή πρέπει να υπάρχει συλλογικότητα. Στη χώρα μας υφίσταται εμφανής έλλειψη συλλογικότητας, στην προσπάθεια αλλά και στην ευθύνη. Είναι βασικό ζήτημα παιδείας ότι δεν έχουμε μάθει να προτάσουμε το συλλογικό του ατομικού. Η νοοτροπία αυτή δεν μας οδηγεί μπροστά και οφείλουμε τάχιστα να τη διαφοροποιήσουμε.
4. Βρισκόμαστε στην εποχή του ρεαλισμού, όπου η επιτυχία του εγχειρήματος κρίνεται από το αποτέλεσμα, όχι από τις στρογγυλεύσεις και τον πολιτικώς ορθό λόγο. Ίσως αυτό είναι το μοναδικό θετικό σημείο της δοκιμασίας που περνά η χώρα. Οφείλουμε λοιπόν να προχωρήσουμε σε διαπιστώσεις και προτάσεις με γνώμονα τα πραγματικά στοιχεία έστω και αν αυτό δεν είναι ευχάριστο.
5. Η διεθνής πρακτική και πλήθος εργασιών έχουν καταδείξει κοινές κατευθύνσεις για την ανάπτυξη και τη στρατηγική του Πανεπιστημίου. Βάσει αυτών πρόκειται να κριθούμε και να συγκριθούμε. Είναι συνεπώς απαραίτητο να αποδεχθούμε τις βασικές κατευθύνσεις και να προσδιορίσουμε τη μέθοδο και τα βήματα που πρέπει να κάνουμε για την εφαρμογή τους.

Αναφέρω μείζονος σημασίας κατευθύνσεις:

1. Αναγνώριση της στενής σύνδεσης μεταξύ εκπαίδευσης, έρευνας και καινοτομίας ως βασική προϋπόθεση για την κοινωνία της γνώσης και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Αναγνώριση της αναγκαιότητας στενότερης σύνδεσης με το ιδιωτικό τομέα για προώθηση της επιχειρηματικότητας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για τους νέους.
2. Παροχή δυνατοτήτων δια βίου μάθησης σε μη φοιτητές και ενήλικες και επέκταση του ρόλου του Πανεπιστημίου προς τη διάσταση αυτή.
3. Ενίσχυση της ισότητας των φύλων και του βαθμού απασχόλησης των γυναικών.
4. Ενίσχυση της κινητικότητας των φοιτητών και του ερευνητικού και εκπαιδευτικού προσωπικού των πανεπιστημίων.

5. Αναγκαιότητα ύπαρξης σαφούς αυτονομίας των Πανεπιστημίων καθώς και καλύτερης διοίκησης και λογοδοσίας των δομών τους ώστε α. να αντιμετωπίσουν καλύτερα τις ανάγκες της κοινωνίας και β. να βελτιώσουν τις πηγές χρηματοδότησης τους ώστε να επιτελέσουν περισσότερο αποτελεσματικά την αποστολή τους.
6. Αναγνώριση της διασφάλισης ποιότητας σε ότι αφορά τόσο στο εκπαιδευτικό όσο και το ερευνητικό έργο ως βασικό παράγοντα για τη βελτίωση του πανεπιστημίου

Αποδεχόμενοι συνεπώς τις γενικές κατευθύνσεις προς τις οποίες οφείλουμε να κινηθούμε, εισηγούμαι μια δέσμη προτάσεων που διαρθρώνονται σε 7 επιμέρους άξονες.

1ος Άξονας: Εικόνα του Ελληνικού Πανεπιστημίου

Είναι ανεπίτρεπτο, ηθικά και ουσιαστικά, μαθητές των ελληνικών σχολείων να αρνούνται εσχάτως να μετέχουν σε πανελλήνιες εξετάσεις και να στρέφονται αποκλειστικά προς το ιδρύματα της Αλλοδαπής με το επιχείρημα ότι τα ελληνικά πανεπιστήμια δεν είναι καλής ποιότητας. Η αρνητική δημοσιότητα είχε συνέπειες που είναι άδικες για το πανεπιστήμιο, την κοινωνία και επιβλαβείς συνολικά για τη χώρα. Αναρωτιέται κανείς ποιος φοιτητής από το εξωτερικό θα έλθει να σπουδάσει, μέσω της επιδιωκόμενης διεθνοποίησης των Πανεπιστημίων μας, όταν διαμορφώνονται σχετικές αντιλήψεις.

Προτείνεται συνεπώς άμεσα η συντεταγμένη συνεργασία με την Πολιτεία και την πολιτική ηγεσία του Υπουργείου προκειμένου να αποτυπωθούν σαφή μέτρα με σκοπό την ανάταξη της αδίκως πληγείσας εικόνα του δημόσιου Πανεπιστημίου, μέσω της προβολής του έργου και των επιτευγμάτων του, πρωτίστως εντός της χώρας, αλλά και διεθνώς.

Ευτύχημα αποτελεί στην τρέχουσα φάση ότι η εικόνα αυτή φαίνεται να μην έχει διεθνοποιηθεί, ώστε να είναι ευχερέστερη η ανάταξη της.

2ος Άξονας: Τάξη στα του οίκου μας

Αναφέρομαι μόνο σε ένα παράδειγμα. Υφίσταται η αντίληψη, ιδιαίτερα για ζητήματα εκπαίδευσης, ότι δεν τίθενται ως πρώτη προτεραιότητα από - έστω και ελάχιστα - μέλη ΔΕΠ. Στη διεθνή βιβλιογραφία, και στην καλύτερη εκδοχή του, το φαινόμενο αυτό προσδιορίζεται ως προσανατολισμός στην έρευνα σε σχέση με τη διδασκαλία. Η εντύπωση που δημιουργείται στην οικογένεια του φοιτητή και στην ακαδημαϊκή κοινότητα όταν μαθήματα ακυρώνονται δίχως λόγο ή μέλη ΔΕΠ εκχωρούν την αρμοδιότητα διδασκαλίας μαθημάτων σε τρίτους, με αποτέλεσμα οι φοιτητές να μην τους γνωρίζουν ούτε εξ όψεως, δεν είναι ούτε

τιμητική ούτε αποδεκτή. Οφείλουμε, πιστεύω, να τολμήσουμε και να βάλουμε μόνοι μας, με δική μας πρωτοβουλία, τάξη στα του οίκου μας.

Προτείνεται συνεπώς η ισχυροποίηση των δομών και διαδικασιών παρακολούθησης της εκτέλεσης των προγραμμάτων σπουδών, με στόχο τη διαρκή αξιολόγηση και βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Τούτο άλλωστε προβλέπεται στο πλαίσιο της αξιολόγησης, προκειμένου να μην ενθαρρύνεται ή γίνεται πλέον ανεκτή συμπεριφορά όπως η ανωτέρω.

Ταυτόχρονα οφείλουμε να επισημάνουμε ότι για τη διαφύλαξη του επιπέδου του προγράμματος σπουδών πρέπει οι πανεπιστημιακές σπουδές να είναι διαθέσιμες σε όσους έχουν κατακτήσει τα πνευματικά εφόδια να σπουδάσουν. Η κατάργηση της βάσης του 10 για εισαγωγή σε ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελεί ενέργεια μη συμβατή με τα ανωτέρω και δύναται να προταθεί η αναιρέση της, κατ' ελάχιστον για τα πανεπιστήμια.

3ος Άξονας: Αξιολόγηση και κινητροδότηση

Προτείνεται

1. η αναγνώριση της διαδικασίας διασφάλισης ποιότητας τόσο στο εκπαιδευτικό όσο και το ερευνητικό έργο ως βασικού παράγοντα για τη βελτίωση του πανεπιστημίου.
2. η υιοθέτηση της βιβλιομετρίας ως βασικού, διεθνώς αποδεκτού εργαλείου για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της έρευνας.
3. η υιοθέτηση της άποψης ότι η αξιολόγηση της έρευνας είναι σκόπιμο να εκτείνεται, πέραν από το δημοσιευμένο έργο, και στα αποτελέσματα αυτής, όπως οι κατοχυρωμένες πατέντες, με σκοπό τη συμβολή στην ανάπτυξη της χώρας.
4. η θέσπιση σε τακτική βάση και σε επιμέρους επίπεδα οργάνωσης (π.χ. Τμήμα, Πανεπιστήμιο) κινήτρων αριστείας για τους καλύτερους σε εκπαιδευτικές ή ερευνητικές επιδόσεις. Κινήτρων καταρχήν ηθικών, με διαφανή διαδικασία αξιολόγησης, με συμμετοχή εξωτερικών κριτών.

4ος Άξονας: Οργανωτικά ζητήματα

Βασική αυτονομία και ευελιξία: Προτείνεται η ενίσχυση της αυτονομίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η οποία δύναται να συμβάλει στη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και στην παραγωγικότητα της έρευνας, μέσω της παροχής κατάλληλων κινήτρων και ευέλικτων δομών. Η εκχώρηση πρόσθετων αρμοδιοτήτων συνδυάζεται ταυτόχρονα με τη ενίσχυση της λογοδοσίας προς την κοινωνία.

Κάθε πανεπιστήμιο διαμορφώνει το δικό του όραμα, τη δική του ταυτότητα και ρόλο στην κοινωνία και τη διεθνή κοινότητα καθώς και τη δική του στρατηγική, σε συνεργασία με την πολιτεία και την κοινωνία.

Για να επιτευχθεί αυτό, τα εκτελεστικά όργανα του πανεπιστημίου πρέπει να είναι σταθερά, ολιγομελή και ανεξάρτητα από τις τρέχουσες εξελίξεις, προκειμένου να μπορούν να επιτελέσουν το έργο τους, δηλαδή τη διαχείριση των (ακαδημαϊκών και μη) πόρων του ιδρύματος και την παρακολούθηση της επίτευξης των στόχων που έχουν τεθεί.

Τα όργανα αυτά, που σήμερα είναι οι πρυτανικές αρχές, πρέπει να έχουν τις κατάλληλες αρμοδιότητες αλλά και πλήρεις ευθύνες και λογοδοσία για το έργο τους (Στη Μ. Βρετανία, το ρόλο αυτό έχει ο Vice Chancellor).

Ο Ν 4009/2011 αν και δίδει μεγαλύτερη αυτονομία στο Πανεπιστήμιο, δεν συντείνει προς την κατεύθυνση αυτή διότι επιμερίζει τις εκτελεστικές αρμοδιότητες σε πολλά, πολυπληθή όργανα ώστε να εγκυμονεί ο κίνδυνος της πολυαρχίας. Είναι συνεπώς θεμιτό το Συμβούλιο του Ιδρύματος να εστιαστεί σε ελεγκτικές και εγκριτικές αρμοδιότητες, όπως είχε άλλωστε επισήμως διατυπωθεί στην εκδήλωση περί αριστείας που είχε προσφάτως οργανώσει το Υπ. Παιδείας.

5ος Άξονας: Διεθνοποίηση

Προτείνεται η διεθνοποίηση της παρουσίας και συνεισφοράς του ελληνικού Πανεπιστημίου, μέσω:

- της συνεχούς προβολής του έργου που επιτελείται και των αποτελεσμάτων που επιτυγχάνονται, όπως αποτυπώνονται π.χ. στην εφημερίδα του Παν. Αθηνών ή του Παν. Αιγαίου.

- της δημιουργίας αγγλόφωνων προγραμμάτων σπουδών, π.χ. σε μεταπτυχιακό επίπεδο, που απευθύνονται και σε φοιτητές της αλλοδαπής.
- της ενίσχυσης της συνεργασίας με ιδρύματα του εξωτερικού για την απονομή διαπανεπιστημιακών τίτλων σπουδών.

Προτείνεται επίσης η περαιτέρω ενίσχυση της κινητικότητας των φοιτητών και του ερευνητικού και εκπαιδευτικού προσωπικού των πανεπιστημίων.

Ταυτόχρονα, η αναζήτηση λύσεων ώστε να σταματήσει η αιμορραγία του ελληνικού Πανεπιστημίου στην τρέχουσα δυσμενή συγκυρία, καθώς μέλη ΔΕΠ στρέφονται προς την αναζήτηση εργασίας στο εξωτερικό για οικονομικούς λόγους.

6ος Άξονας: Συμβολή στην ανάπτυξη της χώρας

Προτείνεται:

1. η υιοθέτηση της βασικής αρχής ότι η έρευνα και η καινοτομία οδηγούν στην κοινωνία της γνώσης, στην οικονομική ανάπτυξη και σε νέες θέσεις εργασίας.
2. η υιοθέτηση των διεθνών κανόνων για το μετασχηματισμό της έρευνας σε οικονομική ανάπτυξη.
3. η αναγνώριση της αναγκαιότητας στενότερης σύνδεσης με το ιδιωτικό τομέα για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για τους νέους, μέσω της ενημέρωσης και διαρκούς υποστήριξης της ακαδημαϊκής κοινότητας.
4. ο επαναπροσανατολισμός της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε πτυχές της ελληνικής οικονομίας με εθνικά χαρακτηριστικά όπως ο ορυκτός πλούτος, το περιβάλλον και ο τουρισμός.
5. η ενίσχυση της παροχής δυνατοτήτων δια βίου μάθησης σε μη φοιτητές και ενήλικες και η επέκταση του ρόλου του Πανεπιστημίου προς τη διάσταση της δια βίου μάθησης, με σκοπό τη συμβολή στην ανάπτυξη τη χώρας.

Προτείνεται επίσης η συγκρότηση διαρκούς επιτροπής από τη σύνοδο Πρυτάνεων με αντικείμενο την οικονομική ανάπτυξη και σκοπό την επεξεργασία και παρουσίαση σε τακτική (π.χ. εξαμηνιαία) βάση αναφοράς και παρεμβάσεων που απαιτούνται για την ανάκαμψη της

χώρας. Η κοινωνία προσβλέπει σε αντίστοιχες παρεμβάσεις από ένα όργανο με την εμβέλεια της συνόδου πρυτάνεων.

7ος Άξονας: Ν. 4009/2011

Επί του Ν. 4009 για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση προτείνεται η άμεση ανάληψη πρωτοβουλίας για την ανάδειξη σημείων που χρήζουν βελτίωσης, τόσο σε θεσμικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο εφαρμογής, σε συνεργασία με τη πολιτική ηγεσία του Υπουργείου.

Προτείνεται επίσης να τονιστεί ότι οι διοικήσεις των ιδρυμάτων τηρούν τη νομιμότητα καθώς και ότι η προάσπιση της ομαλότητας της ακαδημαϊκής ζωής αποτελεί συλλογική ευθύνη.

Συμπερασματικά, η υπέρβαση της κρίσης απαιτεί μια προσέγγιση ρεαλιστική με ευρύτερη στόχευση προς τη χώρα και την κοινωνία, υπό το πρίσμα των τεκταινόμενων γεγονότων. Η διαδικασία διαμόρφωσης προτάσεων και πραγμάτωσης αυτών, όσο και να εδράζεται σε καλές διεθνείς πρακτικές, πρέπει να περάσει το αμέσως προσεχές διάστημα από τις μυλόπετρες της εφαρμογής. Η όλη διαδικασία πρέπει να είναι επαναληπτική ώστε να οδηγηθούμε σε βέλτιστα αποτελέσματα. Για το ελληνικό δημόσιο πανεπιστήμιο και τη χώρα μας.